

In deze serie wordt de ontwikkeling van de Nederlandse ornithologie in de tweede helft van deze eeuw belicht. Het eerste artikel van deze serie verscheen in *Limosa* 64, aflevering 3 (1991).

Vogels als hobby en als bron van bestaan

SJOERD BRAAKSMA

Jeugdherinneringen

Mijn opa was de eerste boer in Beetgum met nestkasten en een voedertafel op zijn erf. Als klein jongetje keek ik er al graag naar de mezen. Pake's genegenheid voor deze vogels vormde echter een sterk contrast met zijn afkeer van soorten als Huismus, Spreeuw, Kraai en Ekster. Hun nesten placht hij, zelfs nog als er jongen in zaten, te verstoren. Ik vond dit erg naar en ook mijn vader uitte meer dan eens zijn ongenoegen hierover. Hij droeg de natuur een goed hart toe en deed zijn best om mij wat kennis van planten en dieren bij te brengen. Als jochie van twee liet hij mij al nesten met eieren en jonge vogels zien.

Ik heb trouwens meer goede leermeesters gehad. Dit geldt zeker voor Sikke Bangma, die mijn neef en mij al heel jong kievitseieren leerde zoeken. Hij maakte ons tevens opmerkzaam op Kemphanen, Watersnippen en tal van andere vogelsoorten.

Toen ik een jaar of twaalf was, kreeg ik er een prima leraar bij. Het was iemand die mijn vader had leren kennen tijdens een natuurvriendenexcursie bij Den Bosch. Hij heette Bart Vermeulen en hij was vooral een kei in het ontdekken van zangvogelnesten. Hij toonde ons onder meer nesten van Roodborsttapuit en Geelgors en later zelfs een nest van een Nachtzwaluw.

Mijn vaders werk bracht met zich mee dat wij vaak moesten verhuizen. Zo woonden wij achtereenvolgens in Roermond, Panheel, Den Haag, Den Oever, De Haukes, Den Haag, Leerdam, Dordrecht en Den Bosch. Ik leerde geleidelijk aan meer vogels kennen. Bij De Haukes (NH) waren dit onder meer Kleine Plevier en Oeverzwaluw. Twee soorten waaraan ik een trieste herinnering bewaar. Ik was toen zeven jaar en had zoals veel jongens destijds een verzameling uitgeblazen eieren. Mijn vader ging daar alleen mee accoord als ik niet meer dan één ei per soort verzamelde. Zo mocht ik eens een ei meenemen uit een door hem in de Wieringermeer gevonden pleviernest. Ik struikelde echter en mijn bloes zat onder het struif. Het standje dat ik van mijn moeder kreeg, vond ik niet half zo erg als

mijn vaders verbod om nog een plevierei uit te halen. Enkele dagen later ontdekten mijn vriend en ik dat er zwaluwen huisden in de wierdijken bij De Haukes. Wij wilden graag een ei verzamelen, maar toen het na enig graafwerk lukte om een tweetal nestgangen te inspecteren, bleken deze respectievelijk zwaar bebroede eieren en kleine jongen te bevatten. Wij legden deze uiteraard direct terug, maar als gevolg van ons gewroet werden beide nesten verlaten. De dode jongen die wij bij hercontroles aantroffen bezorgden mij een ernstig schuldcomplex.

Het herkennen van vogels was vaak moeilijk. Gelukkig kreeg ik op mijn elfde verjaardag, in Leerdam, het determinatieboekje *Wat vliegt daar?*. Desondanks kostte het mij nog veel moeite om er achter te komen dat de vogel die dagelijks bij ons huis zat te zingen een Tjiftjaf was. Het herkennen van Roerdomp, Woudaapje en Zwarte Stern langs de Linge leverde uiteraard weinig problemen op. Dit gold ook voor de IJsvogels in de polders bij Dordrecht. Bovendien bezat ik toen, samen met mijn vader, inmiddels ook een 6x30-kijker waarmee wij deze vogels prachtig konden bekijken.

Toen wij in 1936 in Den Bosch kwamen wonen, stond de omgeving van de stad grotendeels onder water. Op de ondergelopen graslanden huisden veel watervogels, zodat de kijker meteen goed van pas kwam. Ons huis stond aan de rand van het later grotendeels volgebouwde Bossche Veld, dat wij de Aa-polder noemden. Het was er in de jaren dertig en veertig nog zo vogelrijk, dat wij vanuit ons huis baltsende Kieviten, Grutto's, Kemphanen en Watersnippen konden zien en soms zelfs een Waterral, Porseleinhoen en Kwartelkoning konden horen. Ook Blauwborst en Baardmees zagen wij er incidenteel. Overigens interesseerden Kuifleeuwerik en Vlaamse Gaai mij aanvankelijk bijna net zo veel als de eerder genoemde zeldzaamheden.

S. Braaksmas, Fochtelooërveen, 25 april 1986 (Frank de Roder).

Wij kregen vrij snel de kans om onze kennismaking met het fenomeen eendenkooi te hernieuwen. Op Wieringen had ik met mijn ouders buiten het vangseizoen eens een bezoek gebracht aan de kooi van Van Mulder, de latere inrichter en beheerder van de eerste ringkooi in Amerika. In Brabant mochten wij, door bemiddeling van een kennis, met kooiker Godschalkx in het begin van het vangseizoen een kijkje nemen in de later door woonwijken omsloten Empelse kooi. Wij vingden die dag maar één vogel, een prachtige Zomertaling, die na bezichtiging weer vrij werd gelaten. Een jaar later bezocht ik met een vriend illegaal de kooi van Van Helvoirt, met het doel er enkele eieren te verzamelen. Wij werden echter ontdekt en het getier van de kooiker moet wel haast in het naburige Deuteren te horen zijn geweest. Het was maar goed, dat hij ons niet te pakken kreeg...

Eieren zoeken was destijds in Brabant een weinig beoefende bezigheid. Het was daarom niet zo uitzonderlijk dat de beide eieren, die mijn neef Max Wierda en ik op 26 maart 1940 in het Bossche Veld vonden, de eerste kievitseieren van dat jaar in de provincie bleken te zijn. Wij boden ze aan aan de Commissaris van de Koningin, de latere minister-president De Quay. Onze namen in de krant en wij zo trots als een pauw!

In de zomer van 1940 vond ik, na problemen bij het vinden van een kosthuis in Boskoop, gedurende enkele maanden onderdak bij de familie Klomp in Gouda. Dit dankzij zoon Kees, toen stagiaire bij mijn vader. Zijn broer Herman was voorzitter van het vogelkader van de NJN. Tot mijn genoegen mocht ik soms met hem mee op excursie. Wij gingen onder meer naar het park in Haastrecht, waar hij op één dag drie nesten van Spotvogels ontdekte.

Later gingen wij ook naar de Recuwijkse Plaszen, waar hij een eilandje wist waar Aalscholvers huisden. Als ik een ei wilde voor mijn verzameling moest ik er volgens hem snel bij zijn, want vissers wilden de nesten verstoren. Dit deed ik dus, maar Herman concludeerde meteen dat ik geen gewoon ei had uitgehaald, maar een uitzonderlijk klein ei. Het is later in de collectie van het Rijksmuseum voor Natuurlijke Historie (tegenwoordig Nationaal Natuurmuseum geheten) te Leiden beland.

In Boskoop resulteerde mijn belangstelling voor vogels in het helpen van enkele medescholieren bij het oprichten van een nieuwe NJN-afdeling. Na een sluimerend bestaan van bijna vier maanden, als afdeling in oprichting, kregen wij echter te horen dat de vereiste toestemming voor een nieuwe plaatselijke vereniging door de plaatselijke Ortskommandant was geweigerd. Het gevolg was dat ik nooit officieel NJN-er ben geworden. Na drie jaar Tuinbouwschool volgde een onderduikperiode en militaire dienst.

Hoewel ik toen ook graag naar vogels keek, ging mijn belangstelling in de beide laatste oorlogsjaren

vooral uit naar eieren als bijdrage aan de voedselvoorziening. De officiële raaptijd eindigde op 30 april. Wij gingen echter door tot 30 mei. Niet later, want de vogels moesten wel de kans krijgen om jongen groot te brengen.

Mijn eerste anderhalf jaar bij het Staatsbosbeheer

Toen ik er in slaagde om van mijn verplichtingen als oorlogsvrijwilliger te worden ontheven, kon ik kort daarna aan de slag bij het Staatsbosbeheer als zogeheten technische hulp. In maart 1946 begon ik als zodanig in het Ulvenhoutse bos, een boswachterij met een gevarieerde vogelbevolking. Er broedden onder meer Wintertalingen, Wulpen, Ransuilen, Nachtzwaluwen, Boomvalken en Sperwers. Een broedsel van laatstgenoemde soort werd geringd door kapelaan Fick. Dit was mijn eerste kennismaking met het ringwerk en ook mijn eerste geslaagde poging om een roofvogelnest te beschermen. De arbeiders hadden namelijk de gewoonte bij de dunning juist die bomen om te zagen, waarin zich nesten van kraaiachtigen of roofvogels bevonden. Gelukkig wist ik hen ervan te overtuigen dat er ook "goede" roofvogels bestonden die insecten en muizen nuttigden. Toen zij mij vroegen of het bewuste sperwernest van een "goeie of van een kwaai klamper" was, had ik de vogel niet goed genoeg gezien om dit met zekerheid te kunnen zeggen. De daarna gevonden plukresten ruimde ik echter, tot de jongen uitgevlogen waren, steeds zorgvuldig op.

Het recruteren van drijvers voor de jachtpartijen van de houtvester behoorde eveneens tot mijn takenpakket en ik werd geacht zelf ijverig mee te drijven. Mijn animo daarvoor daalde echter sterk toen mijn opdrachtgever een Houtsnip schoot en zijn assistent even later per ongeluk een Ransuil. Ik maakte er geen geheim van dat ik er erg boos over was, toen de houtvester opmerkte dat het geen Houtsnip was, maar wel een mooi schot...

Beroepsornitholoog

Na anderhalf jaar bosbouwpraktijk solliciteerde ik met succes naar de functie van ornitholoog bij de toen bijna een jaar bestaande afdeling Natuurbescherming en Landschap. Dr. Mörzer Bruyns, later hoogleraar Natuurbehoud, werd mijn directe chef. Hij was eerst weinig ingenomen met mijn komst. Zijn voorkeur bij de vervulling van deze vacature was namelijk uitgegaan naar iemand die veel meer van vogels wist dan ik, maar die niet aangenomen werd omdat hij niet bij Staatsbosbeheer werkzaam was. Mijn kennis werd echter gelukkig snel opgevijzeld want Mörzer Bruyns was een prima leermeester. Hij leerde mij veel geluiden die ik nog niet kende en ook mijn kennis van kustvogels wist hij

flink uit te breiden. Zodoende was ik binnen een paar jaar in staat om anderen het karteren van zangvogels en het tellen van wadvogels bij te brengen. Hij leerde mij ook om een dagboek bij te houden en gegevens vast te leggen in ambtelijke verslagen. Hierbij kreeg ik door mijn voorganger Wim Resoort gemaakte rapporten als voorbeeld. Wim had vanwege bezuinigingsgeruchten na ruim een half jaar zijn baan verruild voor een functie elders.

Mörzer Bruyns stond erop dat zijn medewerkers het niet bij ambtelijke rapporten lieten, maar dat zij ook artikelen publiceerden over de flora en fauna van diverse bedreigde natuurgebieden. Zo vroeg hij mij bijvoorbeeld om een artikel te schrijven over de Blauwe Kamer (uiterwaarden van de Rijn bij Rhenen). Het feit dat ik er nog nooit was geweest, deed niet ter zake, want de benodigde basiskennis kon ik wel ontlenen aan de in ons archief aanwezige gegevens...

Mijn collega's en ik moesten trachten om lokale natuurkenners in te schakelen als correspondent om ons op de hoogte te houden van flora- en faunazaken en diverse ontwikkelingen op natuurbeschermingsgebied. Omdat er desondanks aanvankelijk van zeer weinig natuurterreinen gegevens aanwezig waren, omvatte onze taak een breed scala van eigen inventarisatiewerkzaamheden. Mijn "collega's van het eerste uur" Hein Schimmel, Chris van Leeuwen en Jan ter Hoeve beperkten zich meestal respectievelijk tot de vegetatiekundige en hydrologische aspecten. Mörzer Bruyns en ik verzamelden vooral faunistische gegevens. Wij werden soms geholpen door Herman Misset, die als tekenaar was aangenomen en zich als zodanig onder meer verdienstelijk maakte door verspreidingskaarten te maken en door rapporten van leuke illustraties te voorzien. Onze inventarisatieactiviteiten waren deels gebieds- en deels soortgericht.

Gebiedsinventarisaties

De gebiedsinventarisaties omvatten aanvankelijk vooral met ontginning bedreigde moeras-, heide-, en hoogveengebieden, zoals de Kraloosche Heide, delen van zuidelijk Friesland en NW-Overijssel, de Bethunepolder, de Molenpolder, de moerasgebiedjes langs de Nieuwe Zuiderlingedijk, de Kil van Hurwenen, de Moerputten, de Maatjes, het Soerendonkse Goor en de Meinweg. Ook werden inventarisaties verricht ter voorbereiding van aankopen van weidevogelreservaten en eendenkooien. De landelijke aankoopplannen mocht ik mee helpen opstellen.

Bij het verzamelen van gegevens over weidevogelrichtheden werd onder meer samengewerkt met de Bond van Friese Vogelbeschermingswachten en de Vogelwacht Zaanstreek. Ook mijn vroegere

leermeester Herman Klomp, toen bezig met zijn doctoraal onderzoek naar de oorzaken van de achteruitgang van de Kievit, verschaftte veel inlichtingen. Zelf bezochten wij in het kader van het weidevogelonderzoek onder meer de nog resterende Peelgebieden en de aangrenzende ontgonnen gronden. Het doel was vergelijkende gegevens te verzamelen over de stand van Kievit, Grutto, Turelaar en Wulp in niet- en wel ontgonnen terreinen. Het werd een driedaagse veldtocht waaraan, behalve door alle eerder genoemde medewerkers van Mörzer Bruyns, ook werd deelgenomen door Rein Hoogervorst van de Rijksdienst voor het Nationale Plan. Wij doorkruisten het gebied deels per fiets, deels te voet. Eén van ons verloor echter tijdens de terugreis alle door ons gemaakte aantekeningen. Wij hebben toen later op kantoor aan de hand van herinneringen een, naar mag worden aangenomen, niet al te exact verslag opgesteld over onze bevindingen. Het verlies van de notities werd zorgvuldig verzwegen. Uitgerekend dit verslag leverde ons het eerste schriftelijke schouderklopje op van onze Haagse opdrachtgever. Het onderzoek gebeurde namelijk op verzoek van de afdeling Oudheidkunde en Natuurbescherming van het ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, waarvoor onze afdeling als buitendienst fungeerde.

De prioriteiten bij het weidevogelonderzoek werden grotendeels bepaald door persoonlijke voorkeuren. Er was zo weinig bekend, dat het weinig uitmaakte welke gebieden het eerst werden onderzocht. Wat wel meespeelde was het beperkte reisbudget. Zo werden om financiële redenen onderzoeken naar jaarlijkse schommelingen in de weidevogelstand kort bij huis verricht. Toen ik nog in Den Bosch woonde, telde ik jarenlang de weidevogels in de omgeving van de stad en toen ik in 1952 naar Utrecht was verhuisd, deed ik daar hetzelfde. De vergaarde gegevens werden vergeleken met die van monitoring-onderzoeken elders in ons land, zoals van Brada bij Warga, Bangma bij Grouw, Timmerman bij Mastenbroek en Koridon bij Kampen.

Mijn ideaal om ten behoeve van het aankoopplan alle eendenkooien in ons land ten minste één keer te bezoeken heb ik slechts half kunnen verwezenlijken. Over de meeste andere eendenkooien waren namelijk al gegevens verzameld door Lebrecht, Brouwer, Eygenraam en Buisman, die hielpen bij het opstellen van het landelijk aankoopplan.

De contacten met Eygenraam resulteerden tevens in een nu al ruim 40 jaar durende medewerking aan de periodieke waterwildtellingen, die destijds nog maandelijks werden gehouden. De tellingen werden door mij eerst uitsluitend in de omgeving van Den Bosch verricht. Later werd ook elders geteld.

Ik werkte in de jaren vijftig tevens mee aan de kartering van de belangrijke waterwildgebieden in

ons land ten behoeve van het *International Wildfowl Research Bureau*, waarbij ook de vaste pleisterplaatsen van ganzen op cultuurgonden in kaart werden gebracht. Het zal de meeste hedendaagse vogelaars vreemd voorkomen dat wij destijds grote delen van ons land doorkruisten op zoek naar ganzen en naar mensen die ons iets over deze dieren konden vertellen. Er waren toen echter nog zoveel hiaten in onze kennis dat ik voor dit doel zelfs de beschikking kreeg over een auto met chauffeur. De opgedane ervaringen resulteerden in een jarenlange vaste telroute langs de Kil van Hurwenen en de polders bij Lith en Den Bosch, Vlijmen, Waalwijk, Hoge Zwaluwe, Moerdijk, Klundert, Willemstad en Leur. Een hoogtepunt daarbij was de waarneming van ten minste drie Groenlandse Kolganzen bij laatstgenoemde plaats in 1961.

Aanvankelijk telde ik vaak alleen, later onder meer met Jan Rooth, die in 1954 en 1955 zijn burgerdienstplicht bij onze afdeling vervulde en met Arend Timmerman Sr., die er in 1957 een deel van zijn stageperiode doorbracht.

Vogeltellingen in het Waddengebied behoorden eveneens tot mijn taak. Er was daar voor natuurbeschermingsactiviteiten namelijk dringend behoefte aan gegevens over het voorkomen van diverse vogels. De maandelijkse tellingen die, deels met hulp van vrijwilligers, in de jaren 1951-53 werden verricht op de Boschplaat, werden gevolgd door soortgelijke tellingen op Vlieland in 1953-56, op Griend in 1960-65 en langs de Groninger kust in 1963-66. Daarnaast werd ook de vogelwereld van Rottumeroog en Rottumerplaat vele jaren achtereenvolgend zowel in als buiten het broedseizoen verscheidene keren onderzocht.

Het tellen van vogels op onbewoonde eilanden verliep niet zonder problemen. Zo sloeg op 15 augustus 1961 de sloep van de douaneboot, die Henk van der Meulen en mij naar Griend zou brengen, tijdens een hevige regen- en onweersbui om, waarbij veel spullen verloren gingen. Een aantal voorgenomen reizen moest vanwege ongunstige weersomstandigheden worden afgelast. En reizen die wel doorgingen dreigden soms ongelukkig af te lopen. Zo werden mijn collega's Wim de Wilde en Geert van der Meulen, toen ik een keer niet mee kon, in de winter per helikopter volkomen verkleumd van Rottumerplaat afgehaald. Ben Frielink en ik beleefden in december 1962 een vergelijkbaar avontuur op Griend. De zeilboot die ons haalde, moest toen plaatselijk al door een centimeters dikke ijslaag breken. De in januari en februari aldaar geplande tellingen konden tengevolge van de strenge winter niet doorgaan. Wel kreeg ik de kans om het eiland enkele keren vanuit de lucht te bekijken. Dit tezamen met Alfred Blok die op verzoek van Vogelbescherming mee mocht met de Cessna van de Rijkspolitie om hongerlijdende vogels op te sporen en verslag uit te brengen over de

resultaten van de voederacties door de luchtmacht. Toen Alfred in een radio-uitzending vertelde dat de voederacties wel bombardementen leken, waarbij de uitgeputte Eidereenden slechts met veel moeite aan de neersuizende broden wisten te ontkomen, kreeg Vogelbescherming een woedend telefoontje van de luchtmachtcommandant. Blok had de goodwill die de vliegers door hun voederacties hadden verworven volkomen te niet gedaan door te beweren dat de toch al te talrijke Zilvermeeuwen de enige vogels waren die hier profijt van hadden. Het was overigens een fantastische ervaring om de vogels van bovenaf te bekijken!

De beruchte storm van 13 november 1972 bezorgde mijn drie reisgenoten (Geert van der Meulen, Jan Frens en Vic Langenhoff) en mij enkele angstige uren op Rottumerplaat, waar de kolkende zee tijdens hoogtij steeds meer afknabbelde van de smalle strook duin die ons verblijf van de woeste golven scheidde. Een eerder avontuur beleefden Jaap Taapken, Anne van Wijngaarden en ik in oktober 1959, toen onze proviand in plaats van op Rottumerplaat op Rottumeroog bleek te zijn afgezet. Gelukkig ontdekten wij toen een voorraadje puddingpoeder in de proviandkast van Rijkswaterstaat, maar na een paar dagen pudding eten waren wij maar wat blij met andere kost.

De vrijwillige medewerkers aan de wadvogeltellingen waren merendeels Utrechtse biologiestudenten, die ons ook hielpen bij het tellen van vogels in bosgebieden. Mörzer Bruyns was namelijk sterk geïnteresseerd in eventuele verschillen in samenstelling van de broedvogelbevolking in produktie-

bossen en bossen met een meer natuurlijk karakter. In dit kader hebben wij in samenwerking met leden van de Utrechtse Biologen Vereniging in de periode 1949-56 achtereenvolgens broedvogelkarteringen verricht in Breedenbroek (bij Dinxperloo), in Doorwerth, op de Hoge Veluwe, op Oud-Amelisseweerd, bij Udenhout, in het Liesbosch en op Miltenburg (bij Oostvoorne). De resultaten zijn later door Hans Over nader uitgewerkt en samengevat in zijn doctoraalscriptie. Zelf bezocht ik in de broedtijd ook diverse reservaatgebieden van Staatsbosbeheer en van particuliere natuurbeschermingsorganisaties met het doel na te gaan of, en zo ja hoe grondig, er door de toezichthouders werd geïnventariseerd. Als de indruk positief was, werd gevraagd om toezending van de inventarisatieverslagen aan ons archief. Zo nodig werden adviezen gegeven ter verbetering van de rapportage en over vogelbeschermingsmaatregelen. Kleine oorzaken hebben soms grote gevolgen. Zo resulteerde een advies over het plaatsen van nestkasten in het natuurreservaat Mensinge (bij Roden) in een 30-jarig onderzoek naar de schommelingen in de vogelstand.

Het bewuste advies had te maken met een rigoureuze reorganisatie van het Staatsbosbeheer in de jaren vijftig waarbij veel medewerkers van onze sterk gegroeide afdeling werden overgeheveld naar het nieuwe Rijksinstituut voor Natuurbeheer, het RIVON (later RIN, nu IBN-DLO) en waarbij in alle provincies natuurbeschermingsconsulenten werden gestationeerd. Laatstgenoemden werden later behalve door andere medewerkers ook geassisteerd door inventarisatiemedewerkers. De Afdeling Technische Zaken van de Inspectie Natuurbehoud, zoals onze sterk uitgedunde afdeling inmiddels heette, werd geacht met de consulenten en andere betrokkenen richtlijnen uit te stippelen voor aankoop en beheer van natuurgebieden. Verder werd desgewenst advies uitgebracht over diverse hiermee verband houdende zaken.

In dit kader kwam een vraag van Edgar Stapelveld over het eventueel plaatsen van nestkasten op Mensinge. Naar aanleiding van enkele kritische opmerkingen van deze consulent werd besloten om de plaatsing van nestkasten aldaar te koppelen aan een onderzoek naar de gevolgen hiervan voor zowel hollen- als niet-hollenbroeders. Er zijn daarbij proeven genomen om de gevolgen van het verwijderen van nestkasten uit bepaalde bosgedeelten na te gaan. Uiteraard is ook gelet op andere factoren die de vogelstand kunnen beïnvloeden, zoals klimaat en trekgedrag. Een aantal resultaten van het Mensinge-onderzoek is inmiddels gepubliceerd, namelijk over de waarnemingen van vermeende Grauwe Fitissen, jaarlijkse verschillen in nestplaatskeuze, de vondst van een nest van een Goudvink in een rietveld, over de gevolgen van stormen en over het plaatsen en verwijderen van nestkasten.

Een samenvatting van de resultaten van 18 onderzoeksjaren verscheen in 1982 in *Vogels van Drenthe*. Verder zijn testresultaten gebruikt in het kader van artikelen over de achteruitgang van lange-afstandstrekkers. Het verzamelde materiaal biedt echter nog volop stof voor verdere analyses.

Na de reorganisaties werd het accent bij de gebiedsinventarisaties steeds meer verschoven naar het verlenen van medewerking aan het tot stand komen van regionale en landelijke avifauna's en het inventariseren van ruilverkavelings- en herinrichtingsgebieden. Daarbij is deels nauw samengewerkt met de provinciale inventarisatiemedewerkers en de speciaal voor dit doel aangetrokken tijdelijke medewerkers. Dit gebeurde bijvoorbeeld in het kader van *Avifauna van Noord-Brabant*, *Avifauna van Midden-Nederland*, *Vogels in Friesland*, *Vogels van de Grote Rivieren*, *Atlas van de Nederlandse Broedvogels* en het eerder genoemde boek *Vogels van Drenthe*.

Soortgerichte inventarisaties

Bij de gebiedsinventarisaties is vaak extra aandacht besteed aan vogelsoorten waarvan het voorkomen landelijk werd onderzocht. Deze soortgerichte inventarisaties vormden een voorloper van het huidige BSP (Bijzondere Soorten Project van SOVON). De keuze van de te onderzoeken soorten gebeurde in overleg met bestuursleden van landelijke en lokale vogelwerkgroepen en vogelwachten. Zo zijn in de jaren veertig en vijftig onder supervisie van het Staatsbosbeheer achtereenvolgens gegevens verzameld over het voorkomen van broedvogels als Blauwe Reiger, Zilvermeeuw, Bruine Kiekkendief, Roerdomp, Kempphaan, Ooievaar, Visdief en Wulp. Ook zijn gegevens verzameld over de pleisterplaatsen van Kraanvogels. Daarnaast is medewerking verleend aan tal van door anderen gecoördineerde onderzoeken. Na de reorganisatie werkte ik bij de soortgerichte inventarisaties nauw samen met het RIVON. Mijn artikelen over het voorkomen van Stormmeeuw, Kwartelkoning en Woudaapje zijn zodoende als RIVON-mededelingen gepubliceerd en hetzelfde geldt voor enkele korte verhalen over andere vogels. Later werkte ik ook mee aan het *Handboek voor Natuurbeheer*.

De verhuizing van het Vogeltrekstation van Leiden naar Arnhem had onverwachte gevolgen voor mijn werk. Om overbelasting van de Ringcentrale te voorkomen werd aan alle ringers gevraagd om hun activiteiten tijdelijk sterk in te perken. Zodoende moest ik in de jaren 1962-64 afzien van het ringen van een groot aantal jonge Zilvermeeuwen in het kader van een onderzoek naar de gevolgen van het in de broedkolonies gevoerde beheer. RIVON-bioloog Van Wijngaarden raadde mij aan om de vrijkomende tijd te benutten om vaker op kerk-

bezoek te gaan. Hij doelde op het feit dat wij in 1960 een kraamkolonie van de laatvlieger hadden ontdekt op de zolder van een kapel en dat hij toen al had gesuggereerd dat er wellicht veel meer vleermuizen op kerkzolders zouden huizen. Zo ging ik dus vanaf 1962 regelmatig op kerkbezoek. Deze bezoeken waren zo succesvol dat ik dit soort inventarisaties gedurende een lange reeks van jaren heb voortgezet. Daarbij zijn door mij, meestal tezamen met provinciale medewerkers of andere geïnteresseerden, in totaal ruim 1300 kerken bezocht, waarvan verscheidene meer dan eens.

Omdat duidelijk werd dat in gebouwen, waarin Kerkuilen of verwilderde postduiven wonen, slechts zelden vleermuizen huizen, werden ook steeds aantekeningen gemaakt over het voorkomen van deze en andere vogels. Het feit dat in diverse gebouwen waarin voor de winter van 1962/63 Kerkuilen plachten te huizen, deze vogels na deze strenge winter verstek lieten gaan, werd de aanleiding tot een nog steeds lopend onderzoek naar het voorkomen van deze soort. Bij dit onderzoek heb ik onder meer nauw samengewerkt met Onno de Bruyn, Ger van den Oetelaar, Anne van der Wal, Vogelbescherming en de huidige landelijke coördinator Johan de Jong. Zonder de genoemde verhuizing van het Vogeltrekstation zou dit landelijk onderzoek wellicht pas jaren later van start zijn gegaan en zou ik zelf waarschijnlijk nooit artikelen over deze soort hebben gepubliceerd.

Aankoop van natuurgebieden

Er is al vermeld dat ik medewerking heb verleend aan het opstellen van aankoopplannen. Het zelf kopen van natuurgebieden hoorde echter niet tot mijn takenpakket. Desondanks heb ik mij enkele keren actief bemoeid met de verwerving van in ornithologisch opzicht belangrijke terreinen. Dit was bijvoorbeeld het geval bij de Korverskooi op Texel, de Rottige Meenthe in Zuid-Friesland en enkele natuurterreinen in de Lopikerwaard. De koop van de Korverskooi dreigde aanvankelijk af te springen op de, door houtvester Stoffels veel te hoog geachte, vraagprijs. Mijn opmerking dat de waarde van het paalrecht niet in de berekeningen was betrokken gaf uiteindelijk de doorslag bij het bereiken van een accordo. De Rottige Meenthe was, toen ik daar inventariseerde, al vrijgegeven voor ontginning. Dat ik er toch onderzoek deed, hing samen met de gewoonte van Mörzer Bruyns om bij besprekingen over het behoud van natuurgebieden nadrukkelijk te wijzen op daar nog voorkomende planten en dieren die door de ontginning van soortgelijke gebieden elders schaars waren geworden en daarbij op te sommen waar deze zoal waren verdwenen. Bij mijn bezoeken raakte ik zo onder de indruk van de natuurwaarden van de Rottige Meenthe dat ik hemel en aarde heb bewo-

gen om ten minste een deel van dit gebied voor ontginning te vrijwaren. Na veel mislukte pogingen vond ik daarbij uiteindelijk een uitstekende bondgenoot in de persoon van wijlen Hein Buisman. Deze bleek bereid om de aankoop van een ruim 18 hectare groot perceel met een boerderij en een schuur er op te financieren. Er huisden onder meer otters, Purperreigers en grote vuurvlieders. Het feit dat de Friese zuivelkoning bereid was om, ondanks een toen aan de gang zijnde boteroorlog, een flink bedrag te steken in deze door mij voorbereide aankoop, maakte in ambtelijk Den Haag wellicht meer indruk dan het feit dat ik ontslag riskeerde door te bemiddelen bij een particuliere aankoop.

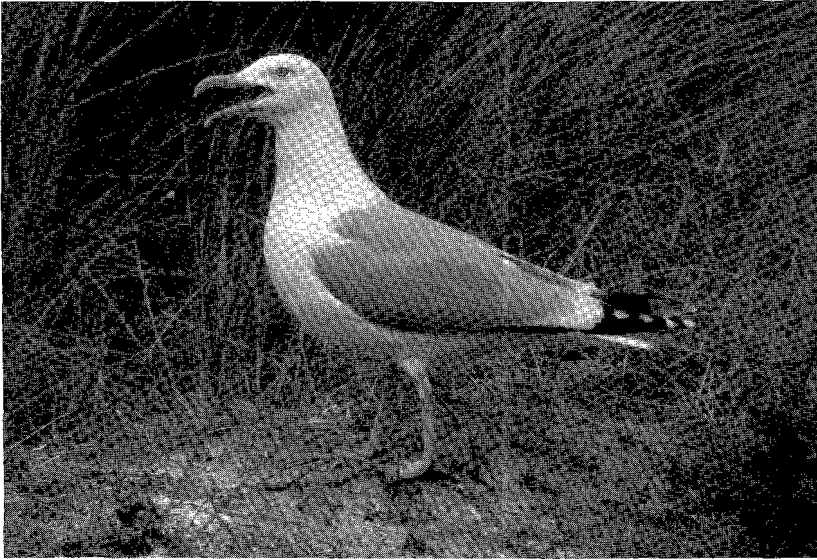
Na een formele berisping door mr. Bloemers kreeg ik meteen diens fiat om de natuurbeschermingsconsulent te laten weten dat hij de koop van Buisman over moest nemen en moest trachten om minstens 100 hectare van het bewuste natuurgebied als reservaat te verwerven. Na deze koerswijziging is er ruim 400 hectare moerasgebied door aankoop veilig gesteld.

Mijn bemoeienis met de aankopen in de Lopikerwaard hing samen met het feit dat ik de terreineigenaren kende en hen wist te bewegen tot de verkoop van enkele graslandpercelen, een griend-complex en twee eendenkooien.

Ringonderzoek

Er is hiervoor al terloops melding gemaakt van bemoeienissen met het beheer van zilvermeeuwenkolonies. Zoals vrij algemeen bekend is, heeft men op tal van plaatsen jarenlang tevergeefs geprobeerd om het aantal meeuwen in te perken door het rapen van eieren en het schieten en vergiftigen van broedvogels. Omdat zich onder de gedode vogels vaak dieren bevonden die in Duitsland waren geringd, waren veel terreinbeheerders ervan overtuigd dat het meeuwenprobleem één van de vele problemen was waarmee onze oosterburen ons hadden opgezadeld. Mörzer Bruyns vond het echter logisch dat er weinig meeuwen met een Nederlandse ring werden gevonden, omdat er in ons land veel minder was geringd dan in Duitsland.

Het ringen van jonge Zilvermeeuwen vormde zodoende jarenlang een vast onderdeel van mijn zomerprogramma. In overleg met de *Vogelwarte Helgoland* werd besloten een deel van de in Nederland en Duitsland te ringen vogels ook van kleurringen te voorzien. Aan de combinaties was te zien in welk jaar en in welke kolonie de geringde vogel was geboren. In het kader van dit onderzoek zijn in ons land vanaf 1954 meer dan 10 000 Zilvermeeuwen geringd. De onderzoeksresultaten zijn door mij vastgelegd in interne verslagen en werden in 1965 gebruikt bij een lezing voor de NOU. Later zijn zij tevens verwerkt in het proefschrift van Arie Spaans die het meeuwenwerk in 1968 van mij over-

Zilvermeeuw (Bert Bos).
Herring Gull *Larus argentatus*.

nam. Nadat eerder op aandringen van onze afdeling bij de bestrijdingscampagnes strychnine uit humanitaire overwegingen werd vervangen door chloralose, werd na het bekend worden van de onderzoeksresultaten de directe meeuwenbestrijding vrijwel overal gestaakt en werd er meer aandacht besteed aan het inperken van de mogelijkheden om voedsel te vinden op vuilstortplaatsen.

Omdat ringresultaten kunnen bijdragen aan het verwerven van voldoende kennis om vogels effectief te beschermen, vormde ook het ringen van diverse andere vogelsoorten al in een vroeg stadium een onderdeel van mijn werk. Eerst ringde ik vooral jonge vogels, later ook veel adulte dieren. Om inzicht te krijgen in de vangstmogelijkheden bezocht ik behalve diverse eendekooien ook de ganzenvangers in de Brabantse polders, de vinkenbanen in Wassenaar en Loosduinen, de Kievitnakker te Reeuwijk en de rietvogelvangplaatsen in het Zwarte Meer waar toen alleen nog maar met fuiken werd gewerkt.

De vangsten op een drietal in de jaren vijftig mede door mij ingerichte binnenlandse vinkenbanen waren zo gering dat deze elk slechts gedurende twee of drie jaren hebben bestaan. In 1957 maakte ik kennis met nylon invliegnetten. Het was liefde op het eerste gezicht. Ik had er toen nog geen flauw idee van hoeveel nachtrust deze liefde mij zou gaan kosten. Het werden overigens nachtelijke uren, waaraan ik voor het grootste deel met genoeg terugdenk. Dit geldt zowel voor het vangen van wadvogels als voor het vangen van Kwartelkoningen in het rivierengebied, dat wij als "crexen" plachten te betitelen. Ik deed dit onder meer samen met Leo van den Bergh, die hierbij zeer handig gebruik wist te maken van een bandrecorder. Een terugmelding van een Kwartelkoning uit Letland

vormde een onverwachte bekroning van deze activiteiten.

Er waren ook nachtvogels die overdag gemakkelijker te vangen waren dan 's nachts. Dit gold zeker voor Kerkuil, Steenuil, Bosuil en Ransuil. Laatstgenoemde soort vingen we vooral bij vaste roestplaatsen. Later werden van de buitgemaakte Ransuilen ook biometrische gegevens verzameld ten behoeve van het doctoraal onderzoek van Harmen Wijnandts. Bij één van deze vangpogingen werden Cor van Leeuwen en ik aangehouden door een woedende boer die mijn net meenam en procesverbaal liet opmaken. Ik werd tot f100,- boete ofwel vier dagen hechtenis veroordeeld. Omdat ik niet wist dat ik in plaats van de grondeigenaar diens buurman om toestemming had gevraagd, was mijn verontwaardiging over het vonnis zo groot, dat ik weigerde te betalen, met het gevolg dat ik vier dagen in de gevangenis doorbracht. Dit met een autokraker en een inbreker als celgenoten. Als ornitholoog kom je op de meest onverwachte plaatsen! Ik vergeet nooit de hilariteit toen ik in 1976 vanuit de bajes regelrecht naar Arnhem ging om een SOVON-vergadering bij te wonen en uitlegde waarom ik een uur te laat was. Toen ik een jaar later als gevolg van een treinvertraging weer te laat kwam, vroeg voorzitter Klomp of ik weer uit de gevangenis kwam.

Overige bezigheden

Naast de eerder genoemde activiteiten heb ik mij ambtshalve onledig gehouden met tal van andere natuur- en vogelbeschermingsaangelegenheden. Dit geldt onder meer voor het geven van adviezen over de aanleg en inrichting van nieuwe natuurreervaten in het Deltagebied en in Flevoland en over

zaken als nestbescherming, maaibeheer, aanleg van vogelbosjes, spreuwenoverlast, weidevogel-normen, draadslachtoffers, gevaren van pesticiden, voorkomen van vogelwetovertradingen en van verstoringen van vogelconcentraties door vliegtuigen, herwaarderung van de functies van dood en rottend hout, richtlijnen voor het plaatsen van nestkasten en het bijvoeren van vogels in de winter. Het geven van voorlichting vond ik zo aantrekkelijk dat ik er behalve een groot aantal werkdagen ook veel vrije tijd aan heb besteed. Dit geldt zowel voor het houden van lezingen en het organiseren en leiden van excursies en cursussen als voor directe en indirecte voorlichting via drukpers, radio en incidenteel televisie.

Ook het voorlichten en rondleiden van buitenlandse natuurbeschermers hoorde soms tot mijn takenpakket. Zo moest ik bijvoorbeeld eens drie dagen op stap met enkele prominente Franse "beschermers", namelijk twee bestuursleden van de grootste Franse jagersvereniging en één van 's werelds bekendste eierverzamelaars, om hen een aantal vogelreservaten te laten zien. Hierbij werd ik op de derde dag vergezeld door Gerrit Brouwer, die hen daarna meenam naar Terschelling. Hij vertelde mij later dat de voorzitter van de jagersvereniging op de Boschplaat bij het zien van de vele duizenden Bergeenden knielde en daarbij de gedenkwaardige woorden uitsprak: "Messieurs, pensons un moment au Grand Créateur qui a fait tout cela" om zich vervolgens, ondanks zijn 80-jarige leeftijd, verrassend snel op te richten en schietbewegingen makend luidkeels "pauw, pauw, pauw" te roepen.

Het geven van adviezen over de verhuur van de jacht in de terreinen van Staatsbosbeheer was één van de weinige taken die ik min of meer met tegenzin heb verricht. Deze tegenzin was zowel een gevolg van de tijdrovende aard van dit werk als van het veelal routinematige karakter waarmee de jachthuurovereenkomsten destijds door de Directie Faunabeheer plachten te worden verlengd en waarbij dan vaak geen of onvoldoende rekening werd gehouden met de door ons gevraagde jachtbeperkende maatregelen. Wij zijn er echter desondanks uiteindelijk in geslaagd om diverse belangrijke natuureservaten geheel of gedeeltelijk jachtvrij te maken. Een ander positief punt van onze contacten met de jagerswereld was dat Jan Rooth en ik de kans kregen om in de tekst van de schriftelijke jachtcursus van PBNA enkele drastische wijzigingen aan te laten brengen.

Nu ik gepensioneerd ben kan ik het "vogelen" nog steeds niet laten. Ik werk braaf mee aan diverse Sovon-onderzoeken en tel nog jaarlijks broedvogels op Mensinge. Ook inventariseer ik twee parkgebieden in mijn woongemeente. De telresultaten hebben in belangrijke mate bijgedragen aan het feit dat een grote voormalige boomgaard in Park Oudegein enkele jaren geleden door de plantsoenen-

dienst in beheer is gegeven aan onze Vogelwacht. Verder ben ik nog steeds actief als vogelringer. Zo gaan mijn collega-ringer Cor van Leeuwen en ik nu in het najaar onder meer steeds een week naar Ameland met het doel daar zoveel mogelijk Goudhanen te ringen. Wij ringen verder onder meer in een door mij in 1984 gekocht griendbosje in Odijk dat ik als vrij vogelreservaat beheer. Er hebben al soorten als Torenvalk, Tortelduif, Holenduif en Nachtegaal gebroed en ik ben nu doende een "ijsvogelwal" te maken, dichtbij de plaats waar ik een exemplaar van deze soort heb gerings.

Terugblik

Een terugblik levert zowel gevoelens van spijt als van tevredenheid op. Om met het eerste te beginnen: zoals andere "ietwat belegen" vogelaars denk ik met weemoed terug aan de vroegere rijkdom van veel graslandgebieden met soorten als Zomertaling, Kwartelkoning, Kemphaan en lokaal ook Grauwe Gors, evenals moerasgebieden "vol" met Roerdompen en Woudaapjes. Het feit dat veel activiteiten van het Staatsbosbeheer en het inmiddels alweer voormalige RIN door de landelijke overheid zijn overgeheveld naar andere instellingen komt de duidelijkheid beslist niet ten goede. De stroom van reorganisaties heeft veel onrust onder de betrokken ambtenaren veroorzaakt en een berg tijd en geld gekost die anders aan natuurbeschermingsdoeleinden ten goede had kunnen komen. Het gevolg van al die verschuivingen is dat de doorsnee burger niet meer weet wie wat doet en waar hij ergens voor aan moet kloppen. Het overhevelen van de controleurs-vogelwet naar de AID is naar mijn mening eveneens een slechte zaak geweest. Het is verder vreemd dat, terwijl steeds blijkt dat er dringend behoefte bestaat aan lange-termijn onderzoek, diverse al vele jaren lopende onderzoeken worden gestaakt. Toen Frank de Roder mijn baan overnam, wisten wij al dat zijn takenpakket er heel anders uit zou komen te zien dan het mijne. Wij hadden er echter geen idee van dat hij zijn landelijke taken kort daarna zou moeten inruilen voor de functie van inventarisatiemedewerker in Flevoland, zodat onder meer mijn toen al 25 jaar lopend Mensinge-onderzoek niet door hem kon worden voortgezet.

Een negatief punt van het huidige beleid is ook het in onvoldoende mate beschikbaar stellen van gelden voor een goed reservaatbeheer. Dit heeft er bijvoorbeeld toe geleid dat in diverse duur gekochte reservaten de waterhuishouding uit een oogpunt van natuurbeheer nog veel te wensen overlaat en dat veel hooilanden er te vroeg worden gemaaid waardoor Kwartelkoningen en Kwartels geen kans krijgen om er jongen groot te brengen.

Het huidige eendenkooienbeleid vormt in mijn ogen een ander voorbeeld van slecht beheer. Zo

staat in de befaamde Korverskooi de kooikerswoning al jaren leeg. Van de vier vangpijpen is er slechts één nog intact en de dure Helgoland-installatie, die in 1970 als paradepaardje van het Staatsbosbeheer één van de aantrekkelijkste excursiedoelen vormde voor de deelnemers aan het Internationale Ornithologische Congres, is rijp voor de sloop. En zo zou ik nog wel een poosje door kunnen gaan.

Er zijn echter gelukkig ook veel positieve punten. Het areaal natuurreservaten is sterk uitgebreid en in plaats van het ontginnen van natuurterreinen ten behoeve van de landbouw, worden nu landbouwgronden getransformeerd tot natuurterreinen. Het aantal waterwildreservaten is sterk toegenomen en de toekomst van het Waddengebied lijkt betere perspectieven te bieden. Nieuwe broedvogelsoorten hebben zich in ons land gevestigd en van een aantal andere soorten is het aantal broedparen gedurende het laatste decennium duidelijk toegenomen, zoals bijvoorbeeld van sommige roofvogelsoorten en van de Kerkuil. Het beleid ten aanzien van verschillende, problemen veroorzakende soorten is evident verbeterd. Dit geldt bijvoorbeeld voor Zilvermeeuw en Kokmeeuw. Wat mijn publicaties betreft doet het mij genoegen dat veel gepubliceerde gegevens als een stuk geschiedschrijving worden benut en nog steeds een rol blijken te spelen bij het beheren van ornithologisch belangrijke gebieden en bij de bescherming van kwetsbare faunaelementen. Ik hoop dat onze publicaties over de Sahel-problematiek zullen bijdragen tot een betere bescherming van de lange-afstandtrekkers.

Aan het eind van dit verhaal wil ik graag iedereen van harte bedanken die mij bij mijn diverse werk-

zaamheden met raad en daad heeft begeleid en geholpen. Ook mijn welgemeende dank aan alle belastingbetalers. Dankzij hen mag ik terugzien op een loopbaan waar menigeen jaloers op was!

Summary This article starts with a description of the role birds played in the early childhood of the author. Braaksma's growing interest resulted in a job as an ornithologist of the State Forest Service from 1947 till 1986. In this function he paid attention to several scarce and threatened species like Bittern, Little Bittern, Crane, Corncrake, Ruff and Barn Owl.

He played an active role in the establishment and management of marshland and grassland reserves and helped to establish sanctuaries for migrating geese and waders. He helped transforming destructive duck decoys into waterfowl reserves. His bird surveys and ringing activities formed a valuable contribution to conservation of the Waddensea-area. He counted breeding birds in the Mensinge-reserve during 30 years. Some experiments he carried out in this reserve resulted in interesting information on the behaviour of breeding birds when nestboxes were either provided or removed. The results of his bird counts suggest that part of the fluctuations was related to drought-periods in the Sahel-zone.

His research work on Barn Owls started when he was investigating churchlofts in search of bats. He discovered that only very few owls survived the severe winter of 1962/63. He concludes the article by thanking the taxpayers for the fine job he had.

Literatuur

Een overzicht van Braaksma's publicaties in de jaren 1949-84 is op aanvraag verkrijgbaar bij het Staatsbosbeheer, Postbus 1300, 3970 BH Driebergen.

S. Braaksma, Handelskade 16, Vreeswijk, 3434 BA Nieuwegein

